Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2002_3_6.pdf | DOST. 29/01/26 11.27

OCENE – ZAPISKI – POROČILA – GRADIVO

Kosta Peev: *Rečnik na makedonskite govori vo jugoistočniot egejski del I.* Skopje: NIP »Studentski zbor«, 1999. 411 str.

Kosta Peev se s svojimi raziskavami makedonskih govorov uvršča v vrh sodobne makedonske dialektologije, s svojimi slovarskimi deli pa v vrh makedonske in tudi slovanske dialektološke leksikografije. Njegova bibliografija za obdobje 1968–2000 obsega več deset enot o dialektološki problematiki, med njimi tudi naslednje: *Za makedonskata dijalektna leksika* (1970), *Frazeološkite izrazi vo makedonskiot jazik* (1972), *Kon razgraničuvanjeto na gevgeliskiot i dojranskiot govor* (1973), *Zemljodelskata terminologija na makedonskite dijalekti* (1976, 1977), *Leksički osobenosti na jugoistočnite makedonski govori* (1987), *Na zaimenskiot sistem vo južnite makedonski govori* (1988), *Makedonskite dijalekti vo svetlinata na najnovite dostiganja vo lingvističkata geografija* (1988), *Za vlijanieto na neslovenskite jazici vrz jugoistočnite makedonski govori, so poseben akcent na službenite zborovi* (1993), *Od rekonstrukcija na eden makedonski govor vo Solunsko-Makedonskite dijalekti vo Egejska Makedonija* (1994), *Za dezintegracijata na jugoistočnite makedonski govori* (1996). Na isto področje segata monografiji o dveh makedonskih govorih z jugovzhodnega dela, ki jima je Peev dodal tudi obsežni slovarski zbirki, in sicer *Dojranski govor* (Skopje: Institut za makedonski jazik »Krste Misirkov« 1979, 190 str.) in tiskana doktorska disertacija *Kukuškiot govor I–II* (Skopje: NIO »Studentski zbor« 1987–1988, 351 + 363 str.).[1] Tema dvema je leta 1999 sledil *Rečnik na makedonskite govori vo jugoistočniot Egejski del I.* (Skopje: NIP »Studentski zbor«, 411 str.); načrtovan je bil kot prva knjiga obsežnejšega slovarskega projekta, v katerem naj bi sistematično predstavil besedišče s širšega pasu jugovzhodnih makedonskih govorov v obliki in stopnji, kakor jo omogočata dosedanja znanstvena in strokovna literatura in tudi piščevo desetletno lastno raziskovanje. Tako naj bi gradivo šele s to izdajo postalo dostopno širšemu krogu ljubiteljev in strokovnjakov v Makedoniji in zunaj nje, še posebej pa je delo dobrodošlo za potrebe raziskovanja jezikovnozgodovinskih in lingvogenetskih vprašanj, npr. zgodovinske leksikologije, etimologije,[2] akcentologije in še česa.

Jugovzhodni egejski makedonski govori[3] so sestavina širše narečne celote egejskih makedonskih govorov, ti pa segajo na vzhodu do reke Meste, na zahodu do gore Grammos, na severu do

---

[1] Območje Kukuša (tj. Kukuško) se nahaja v središčnem delu Dolnjega Povardarja (= Dolnjevardarsko) v Egejski Makedoniji, zemljepisno pa se navezuje na območje Dojrana (tj. Dojransko) in se južno od Belasice širi proti čedalje bolj ravnemu Solunskemu polju. Kukuški govor je dobil ime po najpomembnejšem naselju Kukušu, ki se nahaja 50 km severno od Soluna in 34 km jugovzhodno od starega Dojrana in se v turških listinah omenja že v 15. stol. Po statističnih podatkih je tam še okrog leta 1870 prevladovalo makedonsko prebivalstvo, saj je bilo od okrog 1000–1200 družin samo 50–60 turških. Z jezikovnega stališča se Kukuško deli na Karadag in Pole.

[2] Delo *Kukuškiot govor I–II* je že uvrščeno tudi med bibliografske enote za praslovanski etimološki slovar, prim. *Słownik prasłowiański* VII, Wrocław – Warszawa – Kraków 1995, 6.

[3] V strokovni literaturi obstaja več klasifikacij makedonskih govorov, ki temeljijo na različnih klasifikacijskih merilih, npr. po refleksih za psl. **tj, *dj* (Novaković, Conev) in morda tudi s pritegnitvijo refleksov za **stj, *skj, *zdj, *zgj* (A. Belić, Ružičić); po naglasu (Mazing), ki so ga kot merilo kasneje prevzeli tudi Conev, Ivković, Małecki; na slovničnostrukturnih prvinah (A. Seliščev); po uravnoteženi obravnavi fonetično-fonoloških in slovničnostrukturnih narečnih posebnosti, pri čemer se upošteva sinhroni in zgodovinski vidik diferencialnih narečnih pojavov (B. Koneski). Koneski jih je razdelil na dve skupini (tj. zahodno in vzhodno) z vmesnim prehodnim pasom, ki ga tvorijo tikveško-mariovski in kostursko-lerinski govori. Zahodnomakedonsko narečje zajema zahodni del Makedonije in na jugu sega do južnih bregov Ohridskega in Prespanskega jezera, na vzhodu pa

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2002_3_6.pdf | DOST. 29/01/26 11.27

črte Belasica–Kožuv–Nidže in na jugu do Solunskega zaliva. V njihov sestav spadajo naslednji govori: kukuški, vodenski, solunski, enidževardarski in kajlarski, ki pomeni njihovo zahodno mejo, in sersko-dramski, ki pomeni vzhodno mejo, z ozemlja današnje Republike Makedonije pa spadajo sem še govori okrog Gevgelije in Dojrana (Peev: 21). Demografska in z njo povezana lingvistična podoba tega prostora se je v 20. stol. precej spreminjala, k temu je pripomoglo tudi politično dogajanje na tem prostoru, predvsem druga balkanska vojna, druga svetovna vojna in grška državljanska vojna.[4] Še posebej močno je bil prizadet vzhodni del tega območja v Kukuškem, deloma tudi Solunsko, Dojransko in Demir-Hisarsko, tako da je bil prvotni etnični in narečni kontinuum mestoma celo pretrgan. Danes so makedonski govori najmočneje ohranjeni v središčnem dolnjevardarskem delu (tj. na območju Kosturskega, Lerinskega in Prespe), zlasti zahodno od Vardarja na območju Vodenskega in Enidževardarskega. Tudi Kosta Peev je te govore označil za jezikovni laboratorij, in sicer na eni strani zaradi številnih slovanskih arhaizmov, na drugi strani pa zaradi spreminjanja slovanskih jezikovnostrukturnih posebnosti pod vplivom balkanskih jezikov (npr. grškega, aromunskega in turškega), ki vodijo v jezikovno »deslovanizacijo« oziroma v »balkanizacijo« teh govorov.

Egejski makedonski govori so pritegnili znanstveno pozornost že v 19. stol., nedvomno tudi zaradi tedaj aktualnega vprašanja o narečni podlagi, na kateri se je v 9. stol. razvil jezik najstarejšega slovanskega pismenstva (tj. panonska teorija, makedonska teorija). Ti govori so bili deležni nepretrganega zanimanja tudi v naslednjih desetletjih, tako da je nastala razmeroma bogata znanstvena literatura, vsekakor precej večja kot v istem času o drugih makedonskih govorih.[5] Obravnavala je predvsem glasovne, naglasne, oblikoslovne in skladenjske lastnosti teh govorov, zbrano besedišče pa se je uporabljalo predvsem za njihovo ponazarjanje. Iz seznama uporabljene literature (410–411) je razvidno, da je Peev črpal besede za svoj slovar iz vseh najpomembnejših

---

približno do črte od kraja Lerin proti Črni reki in po njej do izliva v Vardar in čezenj, nato pa vzhodno od Velesa zavije na sever in pri kraju Katlanov čez reko Pčinjo in potem na severozahod proti skopski Črni gori; vzhodnomakedonsko narečje razen prehodnih govorov pa zajema ves ostali prostor, tj. tudi prostor egejskih makedonskih govorov – ti so uvrščeni med jugovzhodne govore in segajo na jug in na vzhod od črte Veles – Probištip (B. Vidoeski, Dijalektite na makedonskiot jazik I. Skopje: MANU 1998, passim).

[4] Pretresljive osebne izpovedi preživelih prič in pregnancev, ki so si svoj (začasni) dom poiskali na severu v Bolgariji in v porečju Strumice so podrobneje predstavljene v knjigi *Kukuški govor I*, trditve o genocidu nad tamkajšnjim prebivalstvom julija 1913 so podprte še s statističnimi demografskimi podatki o žrtvah tega dogajanja.

[5] Prvi je govore v okolici Soluna, tj. predvsem v območju Bogdanskega med reko Vardar in Lagadinskim jezerom, preučeval Vatroslav Oblak; leta 1891/92 je kot štipendist obiskal vasi Suho, Novo Selo, Gradobor, Bugarievo, Vatilak in Vardarovci, nekaj dni pa se je mudil tudi v več vaseh Debarskega; ugotovitve je objavil v knjigi *Macedonische Studien: Die slavische Dialecte des südlichsten und nordwestlichen Macedoniens* (Wien 1896). Pozneje so o teh govorih pisali: D. Mirčev (o govoru Kukuša in Vodena, in sicer večinoma na podlagi že objavljenih materialov), M. Małecki (o govoru vasi Suho in Visoka, pri čemer slovarski del vsebuje blizu 4300 gesel), Z. Gołąb (po objavljenem gradivu M. Małeckega je sestavil slovnico teh govorov), P. Lavrov in J. Polívka (po rokopisnem gradivu S. Verkovića sta izdala ljudske pripovedke; ta besedilni korpus do danes spada med najpomembnejše tudi zato, ker so besedila locirana, poleg tega pa jim je dodana študija P. Lavrova o govoru, ki je narečna baza Verkovićevega zbornika), D. Ivanov in L. Miletič (o govoru Gevgelije), G. P. Hristov (napisal je primerjalno študijo o kukuškem in dojranskem govoru), A. Mazon in A. Vaillant (na podlagi jezika kulakijskega evangelija sta napisala študijo o govoru Kulakije, najjužnejše slovanske vasi pri izlivu Vardarja), S. Romanski (na podlagi Verkovićevega gradiva je skušal podati presek makedonskih narečij ob dolnjem Vardarju, od Gevgelije do Solunskega zaliva), V. Dumev (o govoru Vodena), D. Sakъov (izdal je slovarček kukuškega govora), K. Peev (o govoru Dojrana).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2002_3_6.pdf | DOST. 29/01/26 11.27

objav,[6] po drugi strani pa je vanj uvrstil tudi besedno gradivo, zapisano v okviru posebnega projekta,[7] s katerim naj bi se zbralo gradivo za potrebe Makedonskega dialektološkega atlasa.[8] Njegovo gradivo se v tem slovarju nahaja pod oznako PK (= Kosta Peev), ki ji je dodana še oznaka za kraj, od koder gradivo izvira, npr. G = Gărbašel, M = Morarci (Kukuško), K = Konjsko, S = Stojakovo (Gevgelijsko), F = Furka (Dojransko).

Jedro *Rečnika na makedonskite govori vo jugoistočniot Egejski del I* tvori slovarsko gradivo, dodana pa so mu še poglavja s splošnimi ali/in orisnimi informacijami o polpretekli zgodovini tega ozemlja (9–21), o položaju dolnjevardarskih govorov med makedonskimi govori (21–7), o jezikovnih lastnostih govorov, predvsem s stališča sestavljenosti besedišča (28–35), o vrsti besednih plasti (36–42), vštevši izposojenke (43–47) in kalke iz balkanskih jezikov (48–53), nakazana je frazeološka problematika v teh govorih (54–58), v izbranih slovničnih vprašanjih pa sta nadrobneje predstavljena vokalna redukcija in izpadanje glasov ter nekaj skladenjske problematike (391–409); na koncu je dodan še seznam uporabljene literature in virov (410–411) ter opis izgovora glasov, ki se v slovarju podajajo z znakovno dopolnjenimi cirilskimi črkami, npr. ă, ä, o̧, ę itd. (412), s katerimi je zapisan korpus narečnih glasov.

---

[6] Poleg del, navedenih v opombah 2 in 5, prim. še naslednje: T. Bicevski, Makedonski narodni pesni od Meglensko (*Makedonsko narodno tvoreštvo* 6, Skopje 1985), Makedonski narodni pesni od Vodensko (*Makedonsko narodno tvoreštvo* 8, Skopje 1989), Makedonski narodni pesni od Kukuško (*Makedonsko narodno tvoreštvo* 9, Skopje 1989), Makedonski narodni pesni od Sersko i Demirhisarsko (*Makedonsko narodno tvoreštvo* 13, Skopje 1997); St. Bojkovska-Maksimovska, Dijalektni tekstovi od Meglensko (*Makedonistika* 5, Skopje 1992), W. Budziszewska, *Słownik bałkanizmów w dialektach Macedonii Egejskiej* (Warszawa 1983; Voden, Kukuš, Solun); V. Dumev, Vodenskijatъ govorъ (*Makedonski Pregled* XIII, 8–42); Z. Gołąb, Dva makedonski govora: na Suho i Visoka vo Solunsko (*Makedonski jazik* XI–XII/1–2, 113–182, XIII–XIV/1–2, 173–276); D. Ivanov, *Gevgelijskijatъ govorъ* (Sofija 1932); P. Lavrov in J. Polívka, *Lidové povídky jihomakedonské z rukopisů St. Verkovičových* (Praha 1932, s. IV–596); M. Małecki, *Dwie gwary macedońskie: Suche i Wysoka w Sołuńskiem: I Texty* (Kraków 1934), *II Słownik* (Kraków 1936); A. Mazon et A. Vaillant, *L'évangéliaire de Kulakia un parler slave du Bas-Vardar* (Paris 1938); L. Miletičъ, Izъ života na Bъlgaritě vъ Solunsko (*Makedonski Pregled* VIII, Sofija 1932); B. Ristovski, Ranite rakopisi na K. P. Misirkov na makedonski jazik (Skopje 1998); S. Romanski, Dolnovardarskijatъ govorъ (*Makedonski Pregled* 1, Sofija 1932); D. Sakъov, Prinos къm rečnika na kukuškija govor (*Bъlgarska dialektologija* III, Sofija 1967); K. Šapkarev, *Izbrani dela V* (Skopje 1976; Gevgelijsko, Solunsko, Kukuško, Dojransko); S. Tanević, Srpski narodni običaji u gevgelijskoj kazi (*Srpski etnografski zbornik* XL, Beograd 1927); D. Ugrinovski, *Narodni običaji od Enidževardarsko* (tipkopis); B. Vidoeski, Govorot na selata Plevna i Gorno Brodi, Dramsko (MANU, *Prilozi* XXII/2 1992).

[7] Projekt *Makedonskite dijalekti vo Egejska Makedonija* že več desetletij poteka na Makedonski akademiji znanosti in umetnosti, Institutu za makedonski jezik »Krste Misirkov«, vodil pa ga je Božidar Vidoeski. Predvideval je sistematično monografsko obdelavo posameznih krajevnih govorov in študije, ki naj bi predstavile jezikovni sestav po slovničnih kategorijah s sinhronega in arealnega vidika – upoštevana naj bi bila tudi onomastika – poleg tega pa znanstvena srečanja, doslej organizirana v sodelovanju z Društvom za znanost in umetnost iz Bitole (prvo z naslovom *Jazičnite pojavi vo Bitola i Bitolsko deneska i vo minatoto* je potekalo v Bitoli, 1984, drugo z naslovom *Makedonskite dijalekti vo Egejska Makedonija* pa v Skopju, 1993). V okviru tega projekta je bilo končanih tudi več magistrskih nalog in doktorskih disertacij, nekatere med njimi so bile tudi natisnjene, npr. V. Drvošanov, *Kajlarskiot govor* (Skopje 1991), M. Karamfilovski, *Enidževardarskiot govor* (Skopje 1995, tipkopis doktorske disertacije), S. Bojkovska - Maksimovska, Dijalektni tekstovi od Meglensko (*Makedonistika* 5, Skopje 1992), S. Davkova, *Leksikata na govorot na s. Čiflidžik, Demirhisarsko* (Skopje 1997, tipkopis magistrske naloge), V. Labroska, *Govorot na s. Kula (Sersko)* (Skopje 1997, tipkopis magistrske naloge). (Prim. B. Vidoeski, [zb.] *Makedonskite dijalekti vo Egejska Makedonija*, Skopje 1994, 5–7; Peev 22).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2002_3_6.pdf | DOST. 29/01/26 11.27

Slovar spada med najopaznejše projekte na področju sodobne makedonske narečne leksikografije in celo tovrstne leksikografije v slovanskih jezikih, med drugim zato, ker bo prvič celovito predstavil besedišče obrobnih govorov na skrajnem jugu južnoslovanskega ozemlja in ker je načrtovani obseg vključenega besedišča, če sodimo po prvem zvezku, kjer na 328 straneh stoji 3366 besednih gesel (A–D) osnovnega besedišča, očitno precejšen. Slovar seveda vsebuje prvenstveno občna imena, vendar je pisec vanj uvrstil tudi nad 200 (izbranih) lastnih imen. Med njimi po številu prevladujejo zemljepisna imena, predvsem tista, ki se nanašajo na zemljepisne objekte s tega območja (toponimi: npr. *Aléksuvo, Babjani, Bajalci, Bošăvo, Bóuvu, Belgrat, Vódin, Dirvénto, Gul'ámta Niva*; imena rek in izvirov: *Gálik, Bizímska Réka*; *Bóčvăta*, imena gora in hribov: *Golăk*), najdemo pa tudi nekatera tuja imena (npr. *Ameríki*; *Betleém*; *Dunav*), v slovarju je precej ženskih in moških osebnih imen (npr. *Angelinu, Burjan(k)a, Gonca, Guna*; *Ango, Apustól, Atanas, Bušnák, Defa, Dimitráku*), posamezna družinska imena (npr. *Gošuvčuve*) in priimki, samo za vzorec tudi feminativi (npr. *Boškovica*), nekaj imen za prebivalce tamkajšnjih krajev (npr. *gulčánic* 'prebivalec vasi Golo'), imena krav (npr. *Bela*), ozvezdij, pa tudi tuja etnična imena (npr. *Angli* 'Angleži', *Bosnalijče* dem. 'fant iz Bosne', *Gáli* 'Francozi', *Gégi, Bugárin, Bălgarin*). Nekaj je tudi stvarnih lastnih imen, najpogosteje imen verskih praznikov (npr. *Bădni večar, Bajram, Dúove, Vudukrăs,Vilígd'én', Veli-pitok*) itd.

V jugovzhodnih makedonskih govorih je zaradi dolgotrajnega in tesnega stika z balkanskimi jeziki močna tudi plast izposojenk in kalkov iz grščine (43–44) in turščine (44–47) itd. (npr. *večerno pile* 'netopir', prim. tur. *gece kuşu*), še posebej radikalne spremembe pa so v tem smislu doživeli govori v južnem delu tega območja, kjer niso redke niti pomožne besede (npr. predlogi), izposojene iz grščine, prav tako po grških vzorcih kalkirane predložne zveze; to je posebno pomembno, če upoštevamo, da se je izgubila imenska pregibnost in da so v predložnem podsistemu nastajali pomembni premiki v pomenu in rabi. Tako se je denimo pod vplivom grškega predloga *εἰς* (s pomenom 'v' in 'na') začel predlog *na* uporabljati tudi v vlogi starega predloga *vo* (npr. *natika* 'vstopi', *na grobut* 'v grob'), poleg tega v pomenu makedonskih predlogov *kaj* in *kon* (Peev: 50–51), to pa je destabiliziralo tudi položaj predloga *uf, af* < **vъ*, da se je začel uporabljati tudi za označevanje položaja na površini predmeta, tj. v prvotni vlogi predloga *na*. Prim. tudi nastanek konstrukcij s predlogom *od* za izražanje svojilnosti pod vplivom aromunskih konstrukcij s predlogom *de, di* (v enakem smislu so vplivale tudi na rabo predloga ἀπό 'od' v severnogrških narečjih, vendar pa k temu še nastanek novih konstrukcij z *od* v dolnjevardarskih govorih po zgledu rabe grškega ἀπό.

Ker je slovar zasnovan kot narečni, je besedje podano v transkribirani narečni glasovni podobi, prav tako je v geselski besedi skoraj povsod podano tudi naglasno mesto, od kvalifikatorjev pa predvsem besedna vrsta, spol, glagolski vid, ponekod slogovna vrednost ipd. Arhaična značilnost v teh govorih je ohranjanje psl. mehkosti pri soglasnikih (npr. ***v'eč'era*** < **večer'a*, ***vs'ák*** < **vьsakъ*, *văl**n'**an* < **vьlneni*, *v**rj**al* < **vьrělъ*, ***v'**étka* < **větъka* itd.) in pogosto tudi starejše naglasno mesto (npr. *vójna* poleg *vujná, vujská, blăgún* < **bolgunъ* itd.),[9] sicer pa sta na

[8] Kosta Peev je sodeloval ne samo pri Makedonskem dialektološkem atlasu, temveč tudi pri mednarodnih projektih za izdelavo atlasov, npr. pri Karpatskem dialektološkem atlasu (KLA), Slovanskem dialektološkem atlasu (OLA) in Evropskem lingvističnem atlasu (ALE), v okviru tega sodelovanja pa je jezikoslovno obdelal naslednje točke: Plevna, Starčišta (Dramsko), Sekavec in Savek (Sersko), Gradobor (Solunsko), Kroncelevo (Vodensko), Gumendža (Enidže Vardarsko), Tremno (Kajlarsko), Vambel (Kostursko), Stojakovo, Konjsko, Pirava (Gevgelijsko), Pataros, Furka, Nikolč (Dojransko), Krecovo, Motulovo, Ambar koj (Kukuško), po posebnem vprašalniku je zbiral gradivo tudi še za kukuške vasi Gramadna, Morarci, Krecovo, deloma Aleksovo in Beglerija.

[9] Ponekod so iz samoglasniškega razvoja razvidni tudi drugotni naglasni umiki (v levo), npr. v samostalniku *vídrina* (Małecki; Peev 208) < *vedr**í**na, saj je do prehoda *-e-* > *-i-* lahko prišlo le v prvotno prednaglasnem položaju.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2002_3_6.pdf | DOST. 29/01/26 11.27

slušno (in v slovarju na optično) podobo besedja močno vplivala dva fonetična procesa: vokalna redukcija (ki je pripeljala celo do izpada samoglasnikov) in poenostavitev soglasniških sklopov, tako da se je pričakovana glasovna podoba (tudi slovanskih) besed marsikdaj spremenila skoraj do neprepoznavnosti, npr. *brájčka* < *bradička* 'bradica', *nójčki* < *nozički* 'nogice', *ruvél* 'revolver' itd. (Peev: 28). Posebne težave lahko povzročajo redukcije *a*-jevskih glasov in zbliževanje refleksov za več psl. glasov, ki ponekod lahko pripeljejo vsaj do negotovosti v jezikovnozgodovinski interpretaciji besednih morfemov in je rekonstrukcija izhodiščnih oblik, ki so nujni pogoj za zanesljivo primerjanje besed v drugih slovanskih govorih, še posebej zahtevna. V tem smislu bi bilo pri samostalniku *vrazáč'in* 'vezač snopov pri žetvi' (Peev: 227) po razvojnih glasovnih pravilih načelno mogoče izhajati iz korenskih stopenj **vorz-* (tj. z metatezo južnoslovanskega tipa, primerljivo s sln. *po-vraz* 'der Strick, das Seil' h glagolu *povraziti' 'povezati') in tudi **vьrz-* (tj. s pričakovanim narečnim refleksom za psl. **ьr*, prim. *vraš'ílu* poleg *vrăš'ílu* < **vьršilo*). Ker pa je v slovarju sicer izkazana še vrsta drugih primerov iz korena **vьrz-* (prim. *vrăzi* poleg *vărze*, *vărdze* in *vrzi* 'poveže, združi določene stvari s pomočjo vrvi', *vrăzuva*/*vărzuva*, *vrăzaníca* in *vrăzan* poleg *vărdzan* in *vărdzin*; Peev: 234–235), prav tako pa tudi bolgarščina izkazuje samo besede iz tega korena (BER I: 188; geslo *vrъzvam* in *vъrža*), je najverjetneje treba v vseh navedenih primerih domnevati razvoj iz korenske oblike **vьrz-*. Podobno dvoumna je jezikovnozgodovinska razlaga samostalnika *gărmáda* 'kup kamenja; nekaj zbrano na kup, skupaj' (Gărbašel, Kukuško), za kar je v slovarju izjemoma podana razlaga iz **gramada* (Peev: 300)[10] in ne – kot bi bilo fonetično tudi mogoče – iz **grъmada*, kar bi se utegnilo ujemati z osamljenim sln. *grmada* (Snoj, SES: 159). Sicer pa so sporadične metateze tako samoglasnikov kot tudi soglasnikov v teh govorih izpričane, prim. samostalnik *vurkína* 'vročina' (gevgelijsko) poleg *vruk'ina* (kukuško; Peev: 241) < **vьrǫt'-ina*; *gárvan* '(velik) črn ptič z zloveščim glasom' (Małecki) poleg *gávran* 'Corvus corax' (dramsko; Peev: 254) < *gavrn.*

Že v uvodu tudi sam avtor opozarja na besedotvorne posebnosti v teh govorih, npr. na pogosto izpeljavo z dodatnimi priponami, ki jih v knjižni makedonščini na teh mestih ni (npr. *gólin*, *ruják*, *svătína* ob knjižnem makedonskem *gol*, *roj*, *svat*), pa tudi na frekvenco, pomen in distribucijo posameznih pripon, ki se razlikuje od tistih v zahodnih makedonskih govorih, npr. pogosto se rabi pripona *-in* (po redukciji) < *en-* < **-ьn-* za tvorbo pridevnikov (npr. *brądésin* in *brad'ásan* 'neobrit, neurejen bradat' < **bord-est-ьn-*, *dróbin*) in celo v deležnikih glagolov na *-a* (npr. *zakóvin*, *ispúklin*); dalje sta pogosti zloženi priponi *-(l')av* za tvorbo kakovostnih pridevnikov (npr. *vitril'áf* 'vetrovit', *vuškil'áv* 'ušiv') in *-(n)ik-av* (npr. *zil'nikáf* 'zelenkast'), med seboj se mešata nenaglašeni priponi **-av-* in **-ov-* > *-uv* (npr. *séduf* in *sédăf* 'sivolas'); pripona *-in* < **-in-* je pogosta v poimenovanjih za poklice (npr. *ribárin* : *ribar* 'ribič', *lăžumánin* 'lažnivec'). Opazno se razlikujeta tudi frekvenca in pomen pripon za tvorbo čustveno obarvanih samostalnikov, npr. avgmentativna pripona *-ište* < ** iske*, ki je v jugovzhodnih govorih redkejša kot v zahodnomakedonskih, najdemo pa jo npr. v samostalnikih *ženíšče*, *babíšče*,[11] *detíšče* (Vodensko; Peev: 30), *detíšče* 'mlad fant neodgovornega vedenja' (Čiflidžik; Peev: 326), *glávište*, *ráčišta* (Kukuško; Peev: 30), *vr'ačište*, *vrấtiš'ti* 'velika platnena vreča, ki drži do 50 kg'[12] (Małecki, Lavrov - Polívka; Peev: 231); na drugi strani pa se pripona **-iske* umika pred pripono *-ina* celo v poimenovanjih za prostor, kraj (npr. *kosenína* namesto *kosište*). Ali pa pogosta raba pripone *-ok* < **-ьk-* za tvorbo avgmentativnih in pejorativnih tvorjenk (npr. *žăbărók* 'velika krastava žaba, krastača'; *stąrčók* 'slabšalno za dedka' itd.).

---

[10] Iz slovanskih jezikov so znani predvsem refleksi za glasovni obliki **gromada* in **gramada*.

[11] Vodensko besedo *babíšče* povzema Peev po članku V. Dumeva, v slovarskem delu pa je ne navaja.

[12] Enako tvorjenko poznajo drugi jslov. jeziki, prim. stcsl. *vrětište* (Zogr., Mar., Sin.ps., Supr.), hrv. *vrećište* (Marulić), *vrićište*, *vrićišće* (Marulić), *vričišća* (Budinić, Mrnavić, Proroci) (gl. Skok III: 622, in bolg. *vrjátišče* (Bansko), *vrétište* (bolgarski severozahod; gl. BER I: 186).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2002_3_6.pdf | DOST. 29/01/26 11.27

V gradivu najdemo še mnoge druge dialektizme vseh vrst. V primeru samostalnikov *válta* ‘vlažna dolina’ in *válto* ‘moker, vlažen in nizek kraj (kajlarsko; Peev: 192) bi bilo mogoče izhajati iz psl. **bolto* in domnevati nerealizirano metatezo (z morebitnim grškim posredniškim vplivom glede *b* > *v*), čeprav je sicer izpričana tudi besedna oblika *bláto, blátu* (Kulakija, Konjsko; Peev: 141); izkazani so primeri z epentetičnim *-l-*, npr. *vărbl’ák* prostor z veliko vrbami, vrbičje, vrbina’ (Čiflidžik; Peev: 245) < psl. **vьrb-jakь*; *dropl’a* ‘Onis torda’ (Peev: 360) < psl. **drop-ja*; po eni strani se pojavlja protetični *v-* pred psl. *ǫ-*, npr. *vadica* ‘vrsta trnka’ (Peev: 190) < psl. *ǫdica (Tanević), po drugi pa se izgublja etimološki *v-* v položaju pred psl. *-o-* s starim ali novim naglasnim mestom, npr. *vóda* in *óda* (Peev: 222) < psl. **voda*; *vól* in *ól* ‘Bos taurus’ (Peev: 225) < psl. **volъ*; *vósuk* in *ósuk* (Peev: 226) < psl. **voskъ*; *vón’a* in *ón’a* (Peev: 225) < psl. **vońa*; pri psl. **věverica* se v prvi zlog vrine *-r-* *ververíca* ‘Sciunus vulgaris’ (Čiflidžik; Peev: 203), prim. tudi sln. ***pr**aprot* < **paprǫtь*; ohranjena psl. končnica za im. mn. *-i*, npr. *vujci* (Verković; Peev: 240) k psl. **ujьcь* ‘materin brat’, v kombinaciji morfonološkimi karakteristikami, npr. *vrăs’* (mn.) k *vrăx* (Kulakija; Peev: 237) < **vьrsi* ‘vrh(ov)i’ k psl. **vьrxъ*; samostalnik m. sp. *bălx* ‘bolha’ ob samostalniku ž. sp. *bălxa* in *bălva* ‘bolha’ (Peev: 181) < psl. **blъxa* ‘pulex’. Preiterpretacijo slovničnega spola in števila (tj. sr. sp. > ž. sp. oziroma mn. > ed.) najdemo pri samostalniku *vrata* z manjšalnico *vrátka* (Peev: 228, 229), preinterpretacijo besednega morfema *-ъx- (z nestabilnim psl. *-x-*) v smislu produktivnejše *k*-jevske pripone pa pri pridevniku *v’étuk, v’étka* (Solunsko, Gevgelija, Dojransko; Peev: 204) < psl. **vetъxъ*. Ni pa povsem jasno, ali je v primerih *vesel’e* ‘veselo razpoloženje, veselje, veselica’ < psl. **veselьje* (Peev: 204) in *veselíu* ‘radost, sreča’ (Peev: 204) < **-o* (?), pomenska diferenciacija besed dosežena s pomočjo menjave dveh prvotnih alomorfov za srednji spol (tj. *-e* : *-o*) ali kako drugače.

Posebej omenimo še pomenske dialektizme, med katerimi so novejši krajevni pa tudi že praslovanski, npr. *vojná* v pomenu ‘vojska’ (Peev: 32), *glux* ‘negoden, neuporaben’ (Peev: 32, 169), *továr* ‘skrb’ (Peev: 32), *blak* v pomenu ‘presen, svež’ (prim. *ml’aku blagu* ‘sveže mleko’, verjetno razvito na podlagi pomena *’sladko mleko’, tj. v razmerju do kislega; Peev: 141), kar se je najbrž razvilo iz novejšega makedonsko-bolgarskega pomena ‘sladek’ (kot nasprotje od ‘grenek’), *dete, d’áte, d’ät’ạ* v pomenu ‘sin’ (poleg splošnega pomena ‘otrok’), kar bi utegnil biti tudi kalk, nadalje *kraj* ‘začetek’ (Peev: 32),[13] med besedotvorne in pomenske arhaizme najverjetneje spada samostalnik *bisríca* ‘čista, bistra voda’ < **bystrica*, ki je v makedonščini sicer pogost v imenih gorskih rečic in krajev (prim. *Bistrica*), itd.

V besedišču teh obrobnih govorov se je ohranila tudi plast besednih arhaizmov, ki jih Peev definira predvsem kot besede brez lingvogeografske kontinuitete v makedonskih govorih, izpričane pa so v stcsl. in včasih tudi v sosednjih južnoslovanskih jezikih, pogosteje so se ohranile na slovanskem severu. V uvodu (Peev: 36–42) med takšnimi našteva naslednje: ***gvozd*** ‘klin, žebelj’ (sersko-kukuško; prim. še stcsl. *gvozdь* ‘clavus’, srb. *gvozd*, bolg. *gvozdej*, češ. *hvozděj*, slš. *hvozd*, polj. *gwóźdź*, rus. *gvozdь*), ***desi (se)*** ‘zgodi se, primeri se’ (kukuško; prim. še stcsl. *dešǫ desiti* ‘invenire’, srb./hrv., stčeš. *po-děsiti*), ***znoj*** ‘pot’ (sersko-dramsko; stcsl. *znoi* ‘pripeka, vročina’, srb. ‘pot’, bolg. ‘pripeka, pot’, češ., slš. ‘pripeka, pot’, rus. ‘pripeka, pot’, polj. *znój* ‘vročina, pripeka’), ***ikra*** v pomenu ‘meča’ kot psl. pomenska inovacija na podlagi pomena ‘mehur ribje ikre’ (gevgelijsko, vodensko, kukuško, kajlarsko, prespansko; prim. v enakem pomenu rus., polj. nareč., slš., češ. nareč. *ikra, jikro* ‘meča, litko’; F.B. I, 209, navaja za sln. še druge pomene), ***klika*** ‘kliče’ (dramsko; prim. še srb., srb. *klicati*, rus. *klikatъ*, stčeš. *klíčeti*), ***kukuráf*** ‘kodrast’ (vas Ambar Ḱoj), ***kukurúska*** ‘koder’ (Gumendža) < **kokor-* (bolg. dial. *kokorinka* ‘koder’, *kokorinčes* ‘kodrast’, srb. / hrv. *kokorav* ‘kodrast’, sln. *kokora* ‘pramen kodrastih las’;

[13] Beseda **krajь* v pomenu ‘začetek’ se pojavlja tudi v drugih slovanskih govorih, npr. v ruskih narečjih (arhangelsko, Vologda, vjatsko, kostromsko), stcsl., srb./hrv., sln. v frazi *od kraja* ‘od začetka’ (ESSJ 12: 88–89).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2002_3_6.pdf | DOST. 29/01/26 11.27

etimološko verjetno sorodno z rus. *kokora*, *kokorъ*, *kokoryga* 'krivo drevo', polj. *kokora* 'isto' itd.), ***kotarák*** 'Felis domestica' (kukuško s pomenom 'maček', solunsko *kotarána* 'mačka', *kótur* 'maček', sersko *dívi kotki* 'Trifolium arvente'; rus., češ. dial., slov. dial., bolg., stsrb.), ***prav*** 'dexter' (Verković, Solunsko; polj., češ., rus.), ***setki*** 'verjetno, zanesljivo' (kukuško; bolg. dial.), ***trati*** 'tratiti' (kukuško; srb. *tratiti*, sln. *tratiti* , češ. *tratiti*, slš. *tratit'*, polj. *tracić*, rus. *tratit○*), ***tupor*** < **topor-* (bolg. dial., sln., zahslov., vzhslov.), ***udaja***, ***udav'*** (Solunsko), ***udeva*** v pomenu 'pred kratkim, nedavno' ((kukuško; rus. *daveča* 'pred kratkim'; etimološko povezano s psl. *davě* 'nekoč'), ***štáa***, ***čitáa*** 'misli, verjame, domneva' (bolg. dial., rus.). Tem primerom bi bilo mogoče dodati še celo vrsto drugih, npr. ***gúsar*** 'Anser, gosak' (Čiflidžik) in ***găsărók*** (kukuško; Peev: 294, 301), tj. z dvema razvojnima fonetičnima izidoma < psl. **gǫseri*(kъ), kar je bilo doslej znano le iz drugih slovanskih jezikov, prim. bolg. *gъser*, sln. *gosér*, češ. *houser*, gluž. *husor*, dluž. *gusor*, polj. *gąsior*, *gęsior* (ESSJ 7: 82–83); ***božilăk*** 'mavrica' (enidževardarsko; Peev: 145) < **božьjь lǫkъ* z znanimi vzporednicami v bolg. *Božij lǫkъ* 'mavrica' (Gerov), sln. dial. *Bóhu lók* 'mavrica' (Rezija[14]; ESSJ 16: 148). Slovar prinaša v treh glasovnih oblikah tudi zaimek ***bodín***, ***budín***, ***boedin*** 'noben, nobeden'[15] (dramsko; Peev: 145), ki je bil deležen že precejšnje pozornosti. V bolgarskem etimološkem slovarju se za *boedín*[16] navajata dva nasprotna si pomena, in sicer pomen 'neki' (zahodni Rodopi, Gocedelčevsko) in pomen 'nobeden, noben' (Gorni Brodi, Sersko; Suho, Solunsko), za zaimek *budníček* pa le pomen 'nobeden' (Plevnja, Dramsko); besedotvorno se razlaga kot **(lju)bo-edьnь* oziroma **(lju)bo-edinǫšti* z opozorilom tudi na sln. *obeden*, *nebeden* (BER I: 62). Slovenski etimološki slovar (Bezlaj II: 225–226) pa v geslu *nobêden* 'nemo, nullus' to bolgarsko besedo v zvezi s člankom A. Vaillanta (RÉS XI: 66) samo omenja.[17]

V slovarju najdemo tudi (glasovne, besedotvorne) besedne različice, od katerih bi bile nekatere – če sodimo po obsegu in obliki njihovega zunajmakedonskega areala – že stare, tj. verjetno vsaj poznopraslovanske, druge pa so lahko nekoliko mlajše, tj. južnoslovanske, ker so omejene na južnoslovanske jezike ali posamezne njihove dele. Zlasti prva skupina je povezana z vprašanjem o njihovi jezikovnosistemski vrednosti za študij praslovanske dialektologije, saj očitno kažejo na neko fonetično neenotnost slovanskih govorov in na njihovo uporabnost za študij slovanskih selitvenih in migracijskih tokov. Med takšnimi besedami naj omenim samostalnik *vas'ạníca*/*vusaníca* 'gosenica' (Małecki; Peev: 241) < psl. **vǫsěnica* (v slovarju najdemo celo dva krajevna refleksa za psl. -ǫ) in njegovo glasovno različico *găseníca* (Čiflidžik; Peev: 301) <

[14] V ESSJ navedeni rezijanski primer je povzet po B. de Courtenay, Mat. I 66, a zapisan je tudi še *boguw lók* 'rainbow' (V Bili; H. Steenwijk, The Slovene Dialect of Resia, San Giorgio, 1992, 277).

[15] Peev citira ***bodín***, ***budín*** po prispevku B.Vidoeskega, Govorot na selata Plevna i Gorno Brodi, Dramsko, MANU, *Prilozi* XXII 2, Skopje, 1992, in sicer z dveh mest: *taká i séleněte stánaxa pa otíduxa pri péšteréta i najdúxa dúpkata otkadé sa vl'áva, amá ne móže bodín da fléze tám* (str. 65), i *nivíd'uváš'a momáta faf-konáka drúk budín ot-zmía báška* (str. 80). Poleg tega navaja po P. Lavrovu in J. Polívki, Lidové povídky jihomakedonské z rukopisů St. Verkovičových, v Praze, 1932, IV, tudi prislov ***boednač*** 'nikdar, nikoli' v naslednjih dveh primerih: *momiče ni sja užen'uvat, zašto boednač ni sa sja pred slănce omili* (str. 284), i *boednač ni xi davala slatok l'ab da jade* (str. 186).

[16] Nasprotna pomena, tj. 'nikoli' in včasih' združuje tudi prislov *boedniš* (Gocedelčevsko).

[17] V slovenski znanstveni literaturi obstaja o tej slovenski besedi obsežna literatura, a brez upoštevanja bolgarske oblike. Že od Škrabčevih razlag ni dvoma, da se je *nobêden*, *nobên* razvil v 18. stol. šele drugotno, z dodajanjem nikalnice *n(-e/-i)* starejšemu *obêden* in *obên*, ter da drugi del vsebuje števnik > zaimek **edьnъ*, vendar pa manjka enoumna besedotvorno-etimološka razlaga začetne sestavine *ob(ê)-*. Besedo so razlagali na več načinov npr. iz **ljubo eden* (S. Škrabec, pod domnevnim nemškim vplivom), *da bi jen* (V. Jagić), **oběju edьnъ* (S. Škrabec, F. Ramovš), **nibo edьnъ* (A. Vaillant), z abesivno funkcijo prefiksa *ob-edьnъ* (J. Šuman, A. Musić, F. Ilešič, F. Bezlaj, M. Snoj), podobno v kombinaciji **ob-ję-jedьnъ* (F. Bezlaj), čeprav je že Ramovš opozarjal na redkost predpone *ob-* celo pri pridevnikih s podkrepljenim deminutivnim pomenom (npr. *osiv*, *očrn* itd.).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2002_3_6.pdf | DOST. 29/01/26 11.27

gǫsěnica,*[18] kar je oboje etimološko sorodno s psl. * (*v*)*ǫsъ* 'kocina, brk' (Bezlaj I: 163; Snoj: 151). Za pojem 'globok' je podanih več glasovnih oblik, npr. *gambók, gamlók, glambók, dlambók* (Małecki; Peev: 257) in *dălbók* (Kukuško; Šapkarev; Peev: 381), tj. gre za pridevnik psl. **glǫbokъ* (< **glombho-ko-*, **glumbho-ko-* < ie. **gelebh-*/gleubh-* 'rezati, dolbsti, izvotliti, poglabljati' (Snoj: 144), znan iz vseh slovanskih jezikov (BER I: 253), vzporedno pa za južnoslovansko tvorjenko **dьlbokъ* < psl. **delb-* / **dьlb-* 'dolbsti',[19] ki se med seboj ločijo predvsem po naslednjih glasovnih lastnostih: vzglasni *g-* oziroma *d-*, oblika z rinezmom *-am-* ali pričakovani refleks *ă* namesto psl. **-ǫ-* (z morebitno drugotno metatezo glasu *-l-*) oziroma z refleksom –ăl- < psl. *-ьl-, in so nastale po križanju obeh izhodiščnih oblik. Pridevniški tvorjenki ***drében, drébin*** (Peev: 357) < **drebьnъ* in ***droben***, ***drobin*** (gevgelijsko; Peev: 359) < **drobьnъ* sta tvorjeni iz dveh prevojnih stopenj ide. korena **dhrebh-*, pri čemer je prva izmed obeh izpričana v bolg. in mak. ter (nezanesljivo) tudi na severu v slovinščini *dremnï* 'droben' (ESSJ 5: 106), druga pa je splošnoslovanska in se je na tem območju (Gevgelija) ohranila kot arhaizem. Med arhaizme, ki so izpričani samo iz dela slovanskih jezikov, najverjetneje spada tudi samostalnik *v'ajka* 'vejica', mn. *v'ajki* (Małecki; Peev: 198) z vzporednicami v stcsl. *věja*, srb. *vȇja*, G. *vějȇ* (Kosmet) in sln. *vȇja* (Miklošič, Lex. 123–124; Skok III: 572) < psl. **věja*, **vějьka* < ie. **weu̯i*(*H*)- 'viti, upogibati' (Snoj: 709).

V tem prikazu sem skušala opozoriti samo na besedne posebnosti govorov, zajetih v slovarju, ki so iz tega ali onega razloga zbudile mojo pozornost, v prepričanju, da bo slovar tudi v prihodnje naš reden sopotnik in – domnevam – kot koristen informativni vir nepogrešljiv tudi na delovni mizi makedonistov, pa tudi slavistov in balkanistov, ki se ukvarjajo z lingvogenetskimi in arealnimi vprašanji in fenomenologijo jezikov v stiku. In če res drži jasna in nespodbudna ugotovitev B. Vidoeskega iz pozdravnega nagovora na znanstveni konferenci v Skopju (1993), da so slovanski govori v Egejski Makedoniji po poldrugem tisočletju svoje živosti zdaj v fazi ugašanja, ker so številne makedonske vasi izpraznjene in prebivalstvo razseljeno po drugih jezikovnih okoljih in ker slovanska govorica izginja tudi pri govorcih, ki ostajajo v domačem okolju (Vidoeski, [zb.] *Makedonskite dijalekti vo Egejska Makedonija*, Skopje, 1994: 7), bo ta slovarski projekt Koste Peeva gotovo na edini še mogoči način pomagal kljubovati zobu časa.

Alenka Šivic - Dular
Filozofska fakulteta v Ljubljani

[18] Glasovna oblika **vǫsěnica* je izkazana v bolg. *vъsenica*, sln. *vosênica* in *vósenica* (Pl II: 787) ter polj. *wąsienica*, medtem ko je glasovna oblika * *gǫsěnica*, ki je npr. moskovski slovar slovanskih jezikov ne uvršča v geslovnik, izkazana v: bolg. *gъsénica* in *gъsenica*, srb./ hrv. *gùsenica*, sln. *gosênica*, češ. *housenice*, gluž. *husańca*, dluž. *guseńca*, polj. *gąsienica*, rus. *gúsenica*; etimološko sta tvorjeni iz psl. **ǫsъ* 'brk'.

[19] Srb./hrv. oblike *dùbok dubòka* (Vuk), *dùmbok* (čak., 16. stol., Istra, Glavinić, 1702. l.), *dъbôk dъböka* (Kosmet, čak.) (Skok I: 450), in bolg. *dlъbók, dъbók, dlъbók* (BER I: 400, 455).